

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.A.Qo'chqarov	
Hayot faoliyati xavfsizligi kursida favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bartaraf etish hamda yong'in xavfsizligini ta'minlash yo'nalishida amaliyot organlarini o'qitish metodikasi	533
L.E.Bobomurodova	
Talabalar mustaqil ta'limini shakllantirishning muhim pedagogik omillari.....	537
U.M.Nomozov, Z.A.Jabbarov, B.T.Jobborov	
Neft uglevodorodlari bilan ifloslangan sho'rlangan tuproqlarning rekultivatsiyadan so'ng biologik xossalari o'zgarishi	541
B.B. Nizomova	
Maktab 7-sinf biologiya darsligidagi "Bakteriyalar, Protistalar, Zamburug'lar" mavzusida tabiiy fanlar integratsiyasini ta'limdagi ahamiyati	546
Z.M.Mamatov	
Quyov terisining fizik-kimyoviy xususiyatlarini o'rganish.....	550
N.A.Quldashev, M.Rahmatova	
Ayrim nutq ko'rinishlarida agnonim so'zlarning qo'llanishi	553
D.J.Nizomitdinov	
Germaniyalik sharqshunos va islomshunos Tilman Nagel Amir Temur shaxsi haqida.....	555
I.I.Rustamova	
Dramada sahnada ko'rinmaydigan qahramon va uning badiiy talqini	558
D.R.Ruzmatova, Sh.A.Begimkulova	
Afg'on-amerika diaspora adabiyotida diniy va dunyoviy ta'lim: ayol, oila va jamiyat	562

HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI KURSIDA FAVQULODDA VAZIYATLARNING OLDINI OLIISH VA BARTARAF ETISH HAMDA YONG'IN XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH YO'NALISHIDA AMALIYOT ORGANLARINI O'QITISH METODIKASI

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ ОРГАНОВ ПРАКТИКИ ПО НАПРАВЛЕНИЮ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И РЕШЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КУРСЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНИ

METHODOLOGY OF TRAINING PRACTICE BODIES IN THE DIRECTION OF PREVENTING AND RESOLVING EMERGENCY SITUATIONS AND ENSURING FIRE SAFETY IN THE LIFE SAFETY COURSE

Podpolkovnik Qo'chqarov Ilxomjon Abdubasirovich¹

¹Farg'ona viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi boshlig'i

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi amaliyot organlariga hayot faoliyati xavfsizligi kursini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar usullarni qo'llash moxiyati, tamoyillari hamda o'ziga xos jixatlari to'g'risidagi ilmiy taklif va tavsiyalar yoritilgan.

Аннотация

В данной статье изложены научные предложения и рекомендации о сущности, принципах и конкретных аспектах использования современных педагогических технологий при преподавании курса ОБЖ в органах практики Республики Узбекистан.

Abstract

In this article, the scientific proposal and recommendations about the essence, principles and specific aspects of the use of modern pedagogical technologies in teaching the life safety course to the practice bodies of the Republic of Uzbekistan are covered

Kalit so'zlar: hayot faoliyati xavfsizligi, favqulodda vaziyat, amaliyot organlari, metod, texnologiya, dars.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, чрезвычайная ситуация, органы практики, метод, технология, занятие.

Key words: safety of life activity, emergency situation, practice bodies, method, technology, lesson.

KIRISH

Mamlakatimizda so'ngi yillarda, xususan yangi O'zbekiston renessansi davrida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohatlar doirasida aholini barcha qatlamlarini jumladan, respublikamiz amaliyot organlarini xayotiy faoliyat havfsizligi sohasida tayyorlash, o'qitish holatini yaxshilash, ularning havfsiz turmish darajasini yuksaltirishga, shart-sharoitlarini texnika xavfsizligi hamda sanitariya va mehnat muxofazasi talablarini yuksak darajaga ko'tarishga aloxida e'tibor qaratilmoqda. Bugungi kun ta'lim tizimi ijobiy o'zgarishga yuz tutib, ta'lim sohasi tubdan takomillashtirilmoqda. Ta'lim barcha sohalarida eng zamonaviy o'qitish vositalaridan foydalanilmoqda. Ta'lim muassasalari zamonaviy axborot texnologiyalari bilan ta'minlanmoqda. Ijtimoiy hayot tarzi ta'limga bo'lgan qiziqish va intilishlar faollashmoqda. Yosh mutaxassislariga har bir sohada chuqur va keng qamrovli ma'lumot berish, ularga berilgan bilim ishlab chiqarishda va jamiyatda o'z aksini va dolzarbligini yo'qotmaydigan bo'lishiga va ularning bilim darajalari dunyo ta'lim standartlari qo'yg'an talabga javob berishiga asosiy ahamiyat qaratilmoqda. Zamonaviy hayotdagi ishlab chiqarish samaradorligini yetuk kadrlarsiz tasavvur etish mumkin emas. Har sohada inson omili, uning qadr - qimmatini birinchi o'ringa qo'yilib ish tashkil etilgan joyda yutuqlar barqaror bo'lishi shubhasiz.

Inson tug'ilishi bilan yashash, erkinlik va baxtga intilish huquqiga ega bo'ladi. Inson o'zining yashash, dam olish, sog'ligi haqida qayg'urish, qulay atrof- muhit, xavfsizlik va gigiena talablariga javob beradigan mehnat sharoitida ishlashga bo'lgan xuquqlarini hayot faoliyati jarayonida amalga oshiradi. Uning bu huquqlari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan.

Hayot faoliyat xavfsizligi insonni har qanday muhitdagi ishtirokida uning xavfsizligi va sog'ligini ta'minlovchi, xavfli va zararli omillardan himoya qiluvchi amaliyot va nazariyani qamrab olgan ilmiy bilimlar majmui ekanligini inobatga olib, Yangi O'zbekiston - inson qadri ustuvor bo'lgan

jamiyat va xalqparvar davlatda fuqarolarni xavfsizligi birinchi o'rindagi eng dolzarb masala xisoblanadi. Shunday ekan Hayot faoliyat xavfsizligi fanini barcha aholi qatlamiga o'qitish va o'rgatish maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR SHARHI

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev takidlaganlaridek, "Ta'lim sohasidagi islohotlar vazirlik va idoralar, tarmoq rahbarlari, barcha darajadagi hokimlar, ilmiy tashkilotlar, ziyolilar, keng jamoatchilikning vazifasi bo'lishi shart va zarur. Shundagina kutilgan natijaga erishish mumkin" hamda "Ta'lim- tarbiya-bu bizning kelajagimiz, hayot-mamot masalasi". Shu bois, bu sohadagi islohotlarni kechiktirishgi haqqimiz yo'q [1].

Ilmiy-texnika taraqqiyotining jadal rivojlanishi, yangi texnologiyalarning takomillashtirilishi va yaratilishi jamiyat va inson manfaatlariga xizmat qilish uchun mo'ljallangan bo'lsada, yangi ijodiy natijalar bilan bir qatorda potensial xavf tug'diradi. Xavf manbalarini o'rganib, uchta jamlangan maydonni ajratib ko'rsatish mumkin: [2]. Insonning ushbu muhitda bo'lishi uchun qulay sharoitlarni yaratish, xavfsizlik darajasini va birinchi navbatda, insoning shaxsiy fazilatlariga bog'liq bo'lgan individual darajasini oshirish muhim ro'l o'ynaydi. Aholi o'rtasida ko'plab qurbonlar bo'lgan turli xarakterdagi favqulodda vaziyatlarni ko'payishi kundalik hayotda va ekstremal vaziyatlarda xavfsizlikni ta'minlay oladigan malakali mutaxassislarni tayyorlashni taqazo etadi.

Ta'lim jarayonida hayot faoliyat xavfsizligini o'rganish sohasida uchta daraja mavjud: Umumiy ta'lim, oliy ta'lim, hayot xavfsizligi mutaxassislarni tayyorlash. Har bir daraja ma'lum ma'lumotlarni olishga qaratilgan bo'lib, bilimlarni yig'ish tamoyili asosida qurilgan. "Hayot faoliyat xavfsizligi" fanini o'rganishda nazariya va amaliyotning birligi, ayniqsa favqulodda vaziyatlarda olingan bilimlarni amalda qo'llash qobiliyati inson salomatligi va hayotiga bog'liq bo'lganda muhimdir. [3].

Dunyoda keskin o'zgarishlar, favqulodda xolatlar yuz berishi, kutilmaganda baxtsiz hodisalarga uchrashlar, "Hayot faoliyat xavfsizligi" fanini o'rganishda nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirishga, aholining barcha qatlamlarini o'qitib o'rgatishga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning xilma-xilligidan foydalanishni taqozo etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning xilma-xilligidan foydalanishdan oldin, pedagog olimlar V.M.Shepel, B.T.Lixachev, I.P.Volkov, V.M.Monaxov, U.Nishonaliev, V.Yu.Pityukov, V.K.Dyachenko, M.V.Klarin G.K.Selevkolarning qo'llanmalari, ilmiy adabiyotlari va fikrlari bilan tanishish hamda quyidagi tushunchalarga asosiy e'tiborni qaratish maqsadga muvofiqdir. [4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Texnologiya (yunon. "techne" – mahorat, san'at, "logos" – tushuncha, ta'limot) – muayyan (ishlab chiqarish, ijtimoiy, iqtisodiy va b.) jarayonlarning yuksak mahorat, san'at darajasida tashkil etilishi.

Ta'lim texnologiyasi (ingl. "an educational technology") – ta'lim (o'qitish) jarayonining yuksak mahorat, san'at darajasida tashkil etilishi Ta'lim texnologiyasi – ta'lim maqsadiga erishish jarayonining umumiy mazmuni, ya'ni, avvaldan loyihalashtirilgan ta'lim jarayonini yaxlit tizim asosida, bosqichma- bosqich amalga oshirish, aniq maqsadga erishish yo'lida muayyan metod, usul va vositalar tizimini ishlab chiqish, ulardan samarali, unumli foydalanish hamda ta'lim jarayonini yuqori darajada boshqarish. **Ta'lim metodi** – o'quv jarayonining majmuaviy vazifalarini yechishga yo'naltirilgan o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyati usuli bo'lsa, ta'lim metodikasi esa muayyan o'quv predmetini o'qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimi [5].

Bugungi kunda ta'lim texnologiyalarini shartli ravishda ikki turga ajratish mumkin, ular an'anaviy va noan'anaviy:

an'anaviy ta'lim texnologiyasi - muayyan muddatga mo'ljallangan, ta'lim jarayoni ko'proq o'qituvchi shaxsiga qaratilgan bo'lib, o'qitishning an'anaviy shakli, metodi va ta'lim vositalarining majmuidan foydalanib ta'lim-tarbiya maqsadiga erishishdir;

noan'anaviy ta'lim texnologiyasi - muayyan muddatga mo'ljallangan, ta'lim jarayoni markazida talaba shaxsi bo'lib, o'qitishning zamonaviy shakli, faol o'qitish metodlari va zamonaviy didaktik vositalarning majmuini ta'lim-tarbiya ishidan ko'zlangan maqsad va kafolatlangan natijaga erishish -ga yo'naltirishdir.

Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi an'anaviy ta'lim texnologiyasidan farq qilib, talabalarning bilish imkoniyatlarini rivojlanishiga sharoit yaratadi, mustaqil ishlashlariga alohida e'tibor beriladi, bilish faoliyatlari izlanuvchan va ijodiy harakterga ega bo'ladi. Dars tuzilmasi o'zgaruvchan bo'ladi. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi o'z navbatida uchga bo'linadi:

Hamkorlikda o'rganish, Modellashtirish,

Tadqiqot (Loyiha)

Hamkorlikda o'rganish-talabalarning bilimni o'zlashtirish, singdirish, mustahkamlash bo'yicha reproduktiv faoliyatini ta'minlovchi, mahorat va malakani ketma-ketlik bo'yicha talabaniing bevosita boshchiligida ishga solishni tashkil etishga asoslangan o'qitish va bilim olishdir. U talabalarning mustaqil guruhlarda ishlashi evaziga ta'lim olishini ko'zda tutadigan metod - lardan iborat. Bularga kitob bilan ishlash, o'quv suhbat, davra suhbat, aqliy xujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara kabi metodlarni kiritish mumkin.

Modellashtirish- real hayotda va jamiyatda yuz beradigan hodisa va jarayonlarning ixchamlashtirilgan va soddalashtirilgan ko'rinishini auditoriyada yaratish va ularda talabalarning shaxsan qatnashishi va faoliyat evaziga ta'lim olishini ko'zda tutadi. Uning asosiy maqsadi talabalarning faqat tinglashi emas, balki bilimlarni o'zlashtirishda bevosita ishtirokini ta'minlash orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan. Bularga ishbop o'yinlar va rolli o'yinlar kabi metodlarni kiritish mumkin. [6]. Fanlararo aloqadorlikni pedagogik faoliyat su'bektlarining quyidagi yo'nalishlarni muvofiqlashtirishni bildiradi:

O'quv materialining mazmuniga ko'ra, hayot faoliyati xavfsizligi chuqurroq o'zlashtirish uchun talabaniing boshqa fanlardan olgan bilimlaridan foydalanish, o'zaro qonunlar va nazariyalarni talqin qilishning birligi, turli fanlardan o'rganiladigan o'zaro bog'liq hodisalar, jarayonlar, hodisalar haqidagi tushunchalarni talqin qilishning birligi, turli fanlar bo'yicha o'rganiladigan o'zaro bog'liq materiallarni tanlashni muvofiqlashtirish;

Hayot faoliyati xavfsizligi sohasidagi shakllangan ko'nikmalarga ko'ra, amaliyot organlarini o'quv va o'quv-ishlab chiqarish ishlarini rejalashtirishga o'rgatish usullarini muvofiqlashtirish; intellektual, amaliy ko'nikmalarni, kitob bilan ishlash ko'nikmalarini, tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishga yondashuvlar birligini, o'qitish usullari va vositalari bo'yicha: turli fanlarda qo'llaniladigan o'quv-tarbiya ishlarining mutodlari va o'qitish usullarini muvofiqlashtirish; o'quv qurollari va ularni hayot faoliyati xavfsizligi darslarida qo'llash usullarini mujassamlashtirish;

amaliyot organlarini tarbiyalash va rivojlanishi usulari va vositalari bo'yicha ta'lim jarayonini xavfsizlik, insonparvarlashtirish, demokratlashtirish, hamkorlik pedagogikasi g'oyalari va tamoyillari asosida boshqarish; o'rganilayotgan materialni hayot bilan, amaliyot bilan bog'lash, barcha o'qituvchilardan talabalarga qo'yiladigan pedagogik talablarning birligi va mujassamlashtirish, amaliyot organlarining jamoaviyligini, sherikligini, va o'zaro yordamini rivojlantirish; hayot xavfsizligini ta'minlash va sog'lom turmush tarzini saqlashda o'qituvchining shaxsiy namunasiga erishmoq lozim.

Fanlar o'rtasidagi bog'liqlik ta'lim tuzilmalaridan biri bo'lib, ushbu fanni o'rganishda boshqa fanlar bo'yicha bilimlardan foydalanishga imkon beradi. Shundagina mutaxisning turli fanlar bo'yicha olgan bilim, ko'nikma va malakalari o'zaro bog'langan va o'zaro bog'liq bo'lib, yagona kompleksni ifodalagan holda uning sifatli tayyorlanishi mumkin. O'quv tematik rejalari va boshqa rejalashtirish hujjatlarini tayyorlashda o'quv mavzulari darajasida fanlararo aloqalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

NATIJALAR

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amalga oshirish o'qituvchi va talabaniing o'zaro ta'sirisiz mumkin emas, bu "o'qituvchi-talaba" tizimidagi suhbatdoshlarni teng subyektlar sifatida qabul qilishni nazarda tutadi, ya'ni bir jarayonning ikkita sub'ekti birgalikda harakat qilish kerak, ularning hech biri ikkinchisida hukmronlik qilmasligi kerak. O'qituvchi ham, amaliyot organlari ham ta'lim jarayonining subyetklari hisoblanadi. Ammo o'qituvchiga amaliyot organlariniing o'quv va kognitiv faoliyatining yetakchisi roli ham beriladi, bu ularing mustaqil ishlashi, faolligi va ijodiy izlanishni rag'batlantiradi. Ong va faollikning uyg'unligi amaliyot organlarida muta'qil fikr yuritish, xulosalar chiqarishi, vaziyatni obyektiv baholash va olingan bilimlarni amaliyotda qo'llashga yordam beradi. Bu kombinatsiya muammoli vaziyatlarni hal qilishda tashabbus va ijodkorlik manbai bo'lib xizmat qiladi. Onglilik, faollik va mustaqillik tamoyilini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak: interfaol ta'lim usularidan faol foydalangan holda muayan

vaziyatda vazifani hal qilish maqsadini aniq tushunishga yerishish; mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga ko'proq e'tibor berishi, amaliyot organlarining aqliy faoliyatini faollashtirish, o'rganilayotgan materialni tushinish, mexanik yodlashni istisno qilish. Nazariya va amaliyotni o'zaro bog'liqlik usulini amalga oshirishda fanni o'rganishda izchillik va izchillik tamoyiliga qat'iy rioya qilishga, ularni tushinishga asoslangan bilimlar tizimini shakllantirishga asoslangan munosabat va shu bilan birga sinflarning uzluksizligini saqlab qolish.

XULOSA

“Zamonaviy hayot faoliyati xavfsizligi darsini o'z ijodiy ishlanmalaridan faol foydalanish fonida, uni qurish nuqtai nazaridan ham, o'quv materiali, pedagogik texnologiya mazmunini tanlashda ham darsning klassik tuzilishini o'zlashtirishni aks ettirishi va uning taqdimotini o'rgatishdir. Zamonaviy darsning a'anaviy darsdan tub farqi shundaki, natijalar nafaqat fan bilimi, balki uni faol kognitiv, axborot texnologiyalar yordamida o'zlashtirish, bu bilimlarni nostandart hayotda omon qolishda qo'llash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Yuqorida qo'llanilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalari o'quv jarayoni samaradorligini, shaxsiy fikrlar kuchayganini, amaliyot organlarining onglilik va tayyorgarlik darajasini yuqori natijalarga erishilganini, o'qitishda “o'qituvchi-talaba” pedagogik texnologiyasi eng samarali usul ekanligini o'tkazilgan taxlillar natijalariga ko'ra namoyon bo'ldi. Bugungi kunda an'anaviy va innovatsion pedagogik ta'lim texnologiyalarni yoshi guruhi, guruh mutaxassisligi, yashash sharoitlari hamda joylashgan hududlarini ham inobatga olish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan olib borilgan dars mashg'ulotlarda yuqori natijalarni ko'rsatdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Gazeta.uz/uz/2022/01/28/Mirziyoev. Sh.M.
2. Aleksandrova O.B., Drojgin M.A., Moiseikin D.A. “Hayot xavfsizligi” fanini o'zlashtirishda nazariya va amaliyot o'zaro bog'liq kategoriyalar sifatida Zamonaviy pedagogik ta'lim muammolari. Ser.: Pedagogika va psixologiya. – Ilmiy ishlar to'plami: - Yalta: RIO GPA, 2019. – Vol.65. – 4-qism. - 13-16 gacha.
3. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: pedagogik yo'nalish va mutaxassisliklarda tahsil olayotgan bakalavrlar uchun o'quv qo'llanma Muallif-tuzuvchi: O.I. Mezentseva; ostida. ed. E.V. Kuznetsova; Kuib. Fil. Novosib. davlat ped. un-ta. – Novosibirsk: Nemo Press MChJ, 2018. – 140 b.
4. Pedagogik texnologiya asoslari (Xalq-ta'limi xodimlari uchun o'quv qo'llanma). Tuzuvchilar: J.V.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov.www.ziyouz.com kutubxonasi 7- bet
5. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Zebuniso-Konigil / 4-tom. Bosh tahrir hay'ati a'zolari: M.Aminov va b. – T.: “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2012. – 169-bet.
6. O'zbekiston aloka va axborotlashtirish agentligi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti. "Innovatsion faoliyat va ilg'or pedagogik texnologiyalar" bo'yicha O'quv qo'llanma. Tuzuvchilar: Ahmadaliev A.M. prof., Qosimov A. X. 42-46 betlar
7. R.Ishmuhamedov, M.Yuldoshev Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar(ta'lim tizimi xodimlari, metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma). Toshkent 2013 yil, 3-bet